

Запобігання злочинам проти власності в умовах воєнного стану

Крижановський Олексій Миколайович¹, Крижановський Павел Олексійович²

Опубліковано	Секція	УДК
30.06.2024	Право	378.14

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12905520>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджуються проблеми запобігання злочинам проти власності в умовах воєнного стану. Аналізуються основні фактори, що впливають на зростання кількості таких злочинів під час військових дій в Україні, включаючи соціально-економічні умови, криміногенну обстановку та послаблення пильності правоохоронних органів та рівня їх правоохоронної реакції. На основі досвіду України під час російсько-української війни, пропонуються ефективні стратегії для протидії злочинності. Зокрема, розглядається статистика вчинення злочинів проти власності, їх тенденції та динаміка, реакція правоохоронних структур, підвищення рівня суспільної обізнаності та залучення нових методів для запобігання вчинень подальших злочинів. Також обговорюються питання законодавчого регулювання та профілактики злочинів. Особлива увага приділяється ролі законодавців у сфері кримінального закону, їх впливу на становлення системи протидії злочинам проти власності. Окрема увага звертається на неузгодженості між нотою закону та право-застосовною практикою розслідування таких злочинів та винесення судових рішень.

Ключові слова: запобігання злочинам, власність, воєнний стан, правоохоронні органи, безпека.

Prevention of crimes against property in the conditions of marital state

Abstract. During martial law, the level of property crimes naturally increases significantly, posing a serious problem for society. Military actions, migration processes, economic instability, and the weakening of law enforcement activities create favorable conditions for the rise in crime. The shortage of resources and the focus of law enforcement structures on maintaining public order and combating more serious threats lead to an increase in the number of thefts, robberies, and other property crimes.

In Ukraine, within the context of the Russian-Ukrainian war, this problem becomes particularly acute. Significant migration flows of internally displaced persons, infrastructure destruction, and limited control capabilities of law enforcement agencies provoke an increase in property crimes. This, in turn, affects the overall level of security and well-being of the population, undermining trust in state institutions and creating additional pressure on certain government institutions.

¹ Крижановський Олексій Миколайович, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

² Крижановський Павел Олексійович (Paweł Krzyżanowski), Студент Люблінського Католицького Університету (Республіка Польща) за напрямком «Менеджмент», та Юридичного факультету Національний університет «Запорізька Політехніка», спеціальність «Право»

The article explores the problems of preventing property crimes under martial law. It analyzes the main factors influencing the increase in such crimes during military actions in Ukraine, including socio-economic conditions, the criminogenic situation, and the weakening of law enforcement vigilance and response. Based on Ukraine's experience during the Russian-Ukrainian war, effective strategies for countering crime are proposed. In particular, the article examines statistics on property crimes, their trends and dynamics, law enforcement response, raising public awareness, and introducing new methods to prevent further crimes. Additionally, issues of legislative regulation and crime prevention are discussed. Special attention is paid to the role of legislators in the field of criminal law, their influence on the formation of the system to combat property crimes. The inconsistencies between the law and law enforcement practice in investigating such crimes and issuing judicial decisions are also highlighted.

Keywords: crime prevention, property, martial law, law enforcement agencies, security.

Вступ

Під час воєнного стану закономірно значно зростає рівень злочинів проти власності, що стає серйозною проблемою для суспільства. Воєнні дії, міграційні процеси, економічна нестабільність та послаблення діяльності правоохоронних органів створюють сприятливі умови для зростання злочинності. Нестача ресурсів та фокусування правоохоронних структур на підтриманні громадського порядку і боротьбі з більш серйозними загрозами призводять до збільшення кількості випадків крадіжок, пограбувань та інших злочинів проти власності.

В Україні, у контексті російсько-української війни, дана проблема набуває особливої гостроти. Значні міграційні потоки внутрішньо переміщених осіб, руйнування інфраструктури та обмежені можливості контролю з боку правоохоронних органів провокують зростання кількості злочинів проти власності. Це, в свою чергу, впливає на загальний рівень безпеки та добробуту населення, підриваючи довіру до державних інституцій та створюючи додаткове навантаження на окремі інститути державної влади.

Таким чином, існує нагальна потреба в дослідженні та розробці ефективних стратегій для запобігання злочинам проти власності в умовах воєнного стану. Це включає вивчення досвіду інших країн, розробку нових підходів реагування правоохоронними органами на правопорушення, впровадження більш визначених та актуальних законодавчих напрацювань стосовно санкцій та диспозицій певних статей кримінального закону для кращої профілактики, а головне попередження вчинення злочинів, зважаючи на розвиток криміногенної обстановки під час дії воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єкт даного дослідження не є новим, оскільки злочини проти власності є одними із найбільш частих до вчинення. Предмет даного дослідження розвинувся саме внаслідок початку війни РФ проти України. Науковці, в свою чергу, почали плідне дослідження та розкриття теми. Серед основних авторів, котрі займалися дослідженнями злочинів проти власності, зокрема, під час дії воєнного стану, наявні наступні: Ю.В. Орлов, Д. Афанас'єва, А. Крушельницький, Б.А. Пазій, В.С. Батиргарєєва, але не виключно.

Мета статті. Метою даної наукової статті є дослідження та аналіз факторів, що впливають на злочини проти власності в умовах воєнного стану, а також розробка ефективних стратегій і заходів для їх запобігання. Ця стаття спрямована на підвищення рівня безпеки та захисту прав власності громадян в умовах воєнного конфлікту, шляхом вивчення актуальних проблем та пропонування практичних рішень. Також, стаття аналізує останні напрацювання у кримінальному законодавстві та висвітлює можливу проблематику стосовно кваліфікаційних ознак злочинів проти власності в умовах воєнного стану.

Результати

Як ми знаємо, відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності закріплена у Розділі VI Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – ККУ), котрий включає в себе такі правопорушення, як крадіжка, розбій, грабіж, вимагання, шахрайство, різноманітні види привласнення, розтрати, знищення чи пошкодження майна та інші [1].

За час розвитку кримінального законодавства, зокрема, під час дії в Україні правового режиму воєнного стану, до вищезазначеного розділу у тексті певних статей відбулись відповідні зміни, котрі виражались у вигляді доповнення них кваліфікуючою ознакою, а саме «в умовах воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закон 2117-IX) [2]. З огляду на текст даного Закону, можна дійти висновку, що він став своєрідною реакцією держави на почастилі акти вчинення кримінальних правопорушень проти власності внаслідок початку повномасштабної війни. Більш того, у назві Закону міститься термін «мародерство», що, звісно ж, відсилає нас до іншої статті ККУ, а саме ст. 432 «Мародерство» [1], котра міститься у Розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)».

Не є чимось дивним, що законодавець вирішив додати кваліфікуючу ознаку «в умовах воєнного чи надзвичайного стану» до цілої низки злочинів (з ст. 185 по ст. 187, ст. 189 та ст. 191 ККУ), адже з початком війни криміногенна обстановка в Україні значно погіршилась. Серед найбільш розповсюджених злочинів за 2022-2023 роки виділялись злочини проти основ національної безпеки України, злочини проти власності та злочини за статтею 438 «Порушення законів та звичаїв війни».

Згідно із статистикою Національної поліції України, зокрема звітністю про результати роботи інституції за 2022-2023 роки, злочини проти власності, вони ж визначені Національною поліцією у своїх звітах як «майнові злочини» посідають достатньо високе місце у статистиці за вчинюваністю та «популярністю» серед злочинних елементів. Так, станом на 31.12.2022, за перший неповний рік війни, органами Національної поліції було розпочато досудові розслідування стосовно майнових злочинів, яких у сумі було вчинено на загальну кількість 67 982, з них за ст. 185 ККУ «Крадіжка» - 65 872, за ст. 186 ККУ «Пограбування» - 1 754, за ст. 187 ККУ «Розбійний напад» - 356 [3]. Для прикладу, згідно зі звітами по результатах роботи Нацполіції за 2021 рік, рівень майнових злочинів значно зменшився, а саме «комплексний підхід до профілактики злочинності дозволив досягнути зменшення кількості учинених злочинів корисливо-насильницької спрямованості та проти власності громадян, у т.ч. пограбувань (на 35%), розбійних нападів (на 29%), крадіжок (на 18%), зокрема кишенькових (на 42%) та з помешкань (на 26%), а також незаконних заволодінь транспортними засобами (на 36%)» [4]. І хоча у звіті прямо не наведено цифр та кількості злочинів, Нацполіція виділяє загальне, що є дуже вагомим показником, зменшення кількості вчинюваних злочинів на 10 тис. осіб (з 81 до 72), що дозволяє нам дійти висновку, що тенденція криміногенної обстановки на початку 2022 року мала усі шанси стати однією із найкращих за останні роки.

Беручи до уваги весь той контраст, котрий наводить нам статистика Національної поліції, а також кількість вчинених правопорушень (майже 68 тис., без врахування численних невиявлених та невикритих правопорушень), складається закономірна взаємозалежність початку повномасштабної війни та кардинальне погіршення криміногенної обстановки в Україні станом на кінець 2022 року. Також, логічним висновком стає той факт, що методи запобігання та профілактики злочинності під час війни досить сильно залежать як від правоохоронних органів, котрі під час військових дій мають на меті підтримання основ національної та громадської безпеки загалом, так

і від навколишньої обстановки та, інколи, хаотичних дій з боку ворогуючої держави, спрямованих на порушення громадського правопорядку. Назріває необхідність розроблення більш гнучких та стрімких методів як превенції злочинності під час війни, так і нищівної реакції на неї.

Оцінка звітів Нацполіції за 2023 рік також, на жаль, не є однозначною. Так, дійсно, станом на 31.12.2023, кількість вчинених окремих видів злочинів зменшилась, порівняно з 2022 роком. *«Спостерігається зниження кількості вчинених окремих видів кримінальних правопорушень... а також проти власності, зокрема незаконних заволодінь транспортними засобами – на 63% (з 4,1 тис. до 1,5 тис.); пограбувань – на 22% (з 2,2 тис. до 1,7 тис.); розбійних нападів – на 20% (з 473 до 381)...»* [5].

Негативним для розвитку подальшого запобігання злочинам проти власності є невключення у вищеописаний перелік крадіжок, оскільки саме крадіжки стали найчастіше вчинюваними злочинами (майже у 90% випадків) у 2022 році.

Водночас, позитивним зрушенням, котре ефективно вплине на превенцію майнових правопорушень є підвищення питомої ваги розкриття злочинів загалом, а саме *«Розкрито 1033 незаконних заволодінь транспортними засобами..., на 34% крадіжок (48,9 тис.), на 64% вимагань (297) та у 2,4 рази більше шахрайств (18,2 тис.)»* [5].

Таким чином, оцінивши та дослідивши загальну статистику злочинів проти власності та запобіганню ним за 2021-2023 роки, доходимо висновку, що війна та військові дії особливо сильно впливають саме на частоту вчинення крадіжок, оскільки за тяжкістю даний злочин може варіюватись, від чого і потенційне покарання. До того ж, для окремих злочинних індивідів крадіжка є найбільш ефективним методом незаконного збагачення, особливо, якщо наявність такої можливості прямо залежить від війни, військових дій, правового режиму воєнного стану, або інших факторів, притаманних нашим буремним часам.

Як вже раніше зазначалось у даній статті, держава, бачучи статистичні та фактичні дані намагається не лише впроваджувати запобіжні та профілактичні заходи до злочинів проти власності, а й надавати адекватну правоохоронну реакцію. Так, була підсилена відповідальність за злочини крадіжки, вчинених в умовах саме воєнного стану. Це стало виражатись у збільшенні строків можливого покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. Станом на липень 2024 року, кримінальна відповідальність за крадіжку розпочинається у разі нанесення потерпілому шкоди на суму 302 грн 80 коп., що становить 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, проте має тенденцію підвищуватись разом з іншими фінансовими показниками.

Закон 2117-IX, а саме пояснювальна записка до нього, містила чіткі пояснення від законодавця про збільшення кримінального покарання за крадіжку саме через призму *«мародерства з використанням особливостей воєнного стану та фактом ведення бойових дій на тій чи іншій території нашої держави»* [2], тобто посилити відповідальність за інший конкретний злочин, котрий передбачений ст. 432 ККУ, суб'єктом якого можуть бути лише військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів [1].

На меті законодавця та держави була превенція подальших крадіжок, вчинених завдяки режиму воєнного стану або бойових дій, і це є зрозумілим кроком. На короткий час таке нововведення дійсно дало певні результати і так званих мародерств-крадіжок, вчинених цивільними особами, поменшало, що є логічною реакцією потенційних крадіїв. Проте, проблеми із правозастосуванням почались, коли обвинувальні акти по численним злочинам крадіжок були направлені до відповідних судів. Суди та правоохоронні органи, з огляду на нововведення не розмежовували реальні крадіжки та «цивільні мародерства» «вчинені в умовах воєнного стану», оскільки законодавець у своє запобігання вклав вельми однозначну вказівку правоохоронцям та судам, як саме їм

застосовувати кримінальний закон. Таким чином, законодавець, правоохоронці і суди своєю поведінкою юридично прирівняли та ототожнили два різні склади злочину – вчинення крадіжки особою фактично без кваліфікуючої ознаки та з нею, а саме використовуючи, наприклад, покинутий магазин внаслідок обстрілу або полишене майно внаслідок внутрішнього переміщення господарів такого майна.

Виходом із даної правової невизначеності є докладання зусиль правоохоронцями, а потім і судами щодо встановлення реальних кваліфікуючих ознак певного злочину, а також встановлення реальної об'єктивної, суб'єктивної сторін злочину та мети, котру мав потенційний злочинець, оскільки це буде прямим чином впливати на наявність чи відсутність реальної кваліфікуючої ознаки як «в умовах воєнного стану». Інституціям та законодавцям необхідно належним чином розмежувати кваліфікування злочинів в інших кваліфікуючих частинах від злочинів, вчинення котрих було спричинено наявністю задовільних умов внаслідок бойових дій, комендантської години, або, наприклад, влучання ракети у багатоквартирну будівлю, тобто фактично частинами 4 відповідних статей. Якщо не буде проведена певна правова робота, в найкоротший час всі зусилля, котрі були докладені до 2022 року відносно запобігання злочинам проти власності будуть марними. В свою чергу, в результаті державного обвинувачення за неправильно кваліфікованими частинами статей, що стосуються злочинів проти власності, виникне безпрецедентне судове навантаження, що унеможливить подальший справедливий розгляд інших справ.

Висновки

У підсумку варто зазначити, що можливими рекомендаціями для кращого запобігання та протидії злочинам проти власності на тлі викладеної у статті проблематики кримінально-правової невизначеності є наступні шляхи:

- всебічне та повне доведення судами та правоохоронними органами факту використання правопорушником режиму воєнного стану та/або фактів, котрі були ним спричинені, та/або спричинені веденням бойових дій;
- більш ефективне оцінювання реальних кваліфікуючих ознак злочинів проти власності, дотримання їхнього правильного розмежування;
- внесення змін до чинного кримінального законодавства України в частині ст. 432 ККУ «Мародерство», додавання до статті нового суб'єкта правопорушення, а саме – цивільної особи; додавання до відповідної статті місця вчинення злочину, а саме територій, котрі не є полем бою, проте які можуть бути прилеглими та/або такими, на яких відчутний вплив ведення бойових дій або вони безпосередньо там ведуться;
- більш ефективне визначення статусу відповідних територій відносно наявної військової обстановки та приписування таким територіям відповідних категорій зон ведення бойових дій;
- недопущення маніпулювання режимом воєнного стану в країні для більш «ефективного», фіктивного розкриття злочинів через призму нібито використання правопорушниками факту його наявності або наявності бойових дій на відповідних територіях;
- більш комплексний підхід до попередження вищеперелічених злочинів проти власності, а саме шляхом демонстрації нераціональності вчинюваного правопорушення та невідворотності, виключної суворості покарання, зважаючи хоч і на сумнівні, проте на практиці дієві законодавчі та правозастосовчі нововведення з боку держави.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>
3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf
4. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf
5. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf